

bunların nerede olduğu belli değildir. Macar edebiyatının önemli eserlerinden biri olan Tekirdağ'da kaleme alınmış Kelemen Mikes'in *Mektuplar*'ını da Avrupa'ya Baron de Tott'un götürdüğü tahmin edilmektedir. Palóczi Edgâr, özellikle hâtıralarından faydalanarak Baron de Tott'un geniş bir hayat hikâyesini yazmıştır.

Baron de Tott daha çok Fransızca olarak kaleme aldığı hâtıratıyla tanınmıştır. Türkiye tarihi hakkında önemli bilgiler ihtiva eden bu eserin ikinci baskısı 1785'te Paris'te, üçüncü baskısı da 1786'da Maestricht'te yapılmıştır. Kısa sürede İngilizce, Almanca ve diğer Batı dillerine çevrilen eser Türkçe'ye yaklaşık iki asır sonra 1975 yıllarında tercüme edilmiştir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar Türkiye'ye geliş sebebini, deniz yoluyla gelirken yolda karşılaştığı olayları ve 21 Mayıs 1755'te İstanbul'a vardıktan sonra ilk intibalarını anlatır. İkinci bölümde 1767'de Kırım'a giderken gördüklerini, Kırım hanı ile birlikte sefere katılışını anlatırken savaş ve Tatarlar hakkında geniş bilgiler verir. Üçüncü bölümde Osmanlı-Rus harbini, III. Mustafa'nın icraatını ve düşüncelerini, Çanakkale Boğazı'nın tahkim ve askerî ıslahat konusunda bizzat yaptığı işleri, dördüncü bölümde de Akdeniz'e ve Mısır'a yaptığı teftiş gezisini anlatır.

İstanbul'da başarısız bazı devlet adamlarıyla tanışan ve devleti yozlaştıran müesseselerin başı bozuk işleyişlerine tanık olan Baron de Tott eserinde, Türk-İslâm aleyhtarı ön yargısının da etkisiyle kusurlu gördüğü tarafları acı bir dille tenkit etmiştir. Bu arada XVIII. yüzyılın ilk yarısında başlayan Türk-Fransız yakınlaşmasında Fransız çıkarlarına hizmet etmeyen Cezayirli Gazi Hasan Paşa gibi dürüst ve çalışkan devlet adamlarına da ağır suçlamalar yöneltmekten çekinmemiştir. Baron de Tott'un eseri yayımlandığı tarihte Avrupa'da en çok okunan, Türkler hakkında yazılmış iki kitaptan biriydi. Eser, 1783-1785 yılları arasında Suriye ve Mısır'ı ziyaret eden Volney'in Osmanlı-Rus savaşı üzerine kaleme aldığı *Considérations sur la guerre de Turcs et de la Russie* (Paris 1788) adlı diğer eserle birlikte, Avrupa'da Türkler hakkında mevcut olan olumsuz düşünceleri yayma hususunda büyük rol oynamıştır. Baron de Tott'un eleştirilerinde yer yer haklı taraflar bulunmakla

birlikte, aralarında yaşadığı kişileri aşağı görme, bazan yalan söyleme ve genel olarak hristiyan taassubuna kapılma eğilimleri yüzünden verdiği bilgilerin birçoğu inandırıcı olmaktan uzak kalmıştır ve bunların ihtiyatla karşılanması gerekir. Bu sebeple Baron de Tott'un bazı mübalağalı iddiaları, hayal ve yalancılık edebiyatında meşhur olan "Baron Münchhausen'in Serüvenleri" masallarına kaynak olmuştur. Nitekim Paris Académie Royale'in muhabir üyesi ve Fransa'nın Türkiye konsolosu olan Charles de Peyssonell, Baron de Tott'un hâtıratını şiddetle tenkit eden, dil yanlışlarını, kasıtlı mübalağalarını ve tahriflerini gösteren bir kitap kaleme almıştır: *Lettre... Contenant quelques observations relatives au Mémoires, qui sont parus sous le nom de mr. le Baron de Tott* (Amsterdam 1785).

BİBLİYOGRAFYA:

Baron de Tott, *Mémoires du Baron de Tott sur les turcs et les tartares*, Amsterdam 1785, I-IV (tercümesi: Mehmet R. Uzman, *Türkler ve Tatarlara Dâir Hâtıralar*, İstanbul, ts. [Tercüman 1001 Temel Eser]); Palóczi Edgâr, *Báró Tóth Férenc, a Dardanellák megerositoje*, Budapest 1916; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 79, 81-83, 259, 264, 295; TA, XXXI, 353.



GÉZA DÁVID

BARS BAY

el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn
(ö. 841/1438)

Mısır Memlûk sultanı
(1422-1438).

Çerkez asıllı olup Sultan Berkuk'un memlûk*lerinden biriydi. İlk olarak Mısır Sultanı Şeyh el-Mahmûdî devrinde (1412-1421) yükselmeye başladı ve birçok idarî kademedede görev yaptı. Şeyh'in ölümünden sonra hapsedildi. Sultan Tatar'ın tahta çıkması üzerine hürriyetine kavuştu ve devâtdârlığa (nâzirlik) getirildi. Ardından Tatar'ın oğlu Muhammed'in eğitimiyle görevlendirildi. Sultan Tatar vefatından (30 Kasım 1421) birkaç ay önce onu ve Canı Beg Süfî'yi oğlu Muhammed'e nâib tayin etti. Ancak Barsbay Canı Beg'i uzaklaştırdığı gibi Tatar'ın ölümünden sonra sultan ilân edilen Muhammed'i de tahttan indirerek başa geçti (1 Nisan 1422). Saltanatının ilk yıllarında Mısır'daki iç istikrarı sağlamak üzere birtakım faaliyetlere girişti. Gayri müslim unsurları devlet kademelerinden uzaklaştırdı, yer öpme âdetini kaldırdı. Bu arada hapisten kaçan Canı Beg'in ta-

raftarlarını takip etti, Suriye'de çıkan isyanları şiddetle bastırdı. Böylece iç meseleleri hallettikten sonra Mısır'da sükûneti sağlamak, emirler arasındaki mücadelelere engel olmak için cihad fikrini uyardırmaya çalıştı ve Kıbrıs'ın fethine karar verdi. Kıbrıslılar'ın Mısır sahillerine yaptıkları hücumların sürmesi, ayrıca Dimyat tüccarlarından birine ait ticaret gemisinin zaptı gibi faaliyetleri bu kararda tesirli oldu. Nitekim 1423'te birçok ticaret malı ile 100'den fazla insan taşıyan iki müslüman ticaret gemisinin Dimyat Limanı'nda Franklar tarafından ele geçirildiği ve Kıbrıs Kralı John'un da Osmanlı Sultanı II. Murad'a gönderilen hediyeleri taşıyan gemiyi zaptettiği haberleri üzerine Kıbrıs'ın fethi için hazırlıklar başladı.

Kıbrıs 1424, 1425 ve 1426 yıllarında ardarda yapılan üç sefer sonucu fethedildi. 1424 seferi daha ziyade küçük bir keşif seferi mahiyetini taşıyordu. Bu sefer sırasında Limasol ve çevresi yağmalandı, bazı Kıbrıs gemileri yakıldı. İkinci sefer 1425 Haziranında gerçekleştirildi. Memlûk donanması Magosa yakınlarında demirledi ve karaya asker çıkarılarak Kıbrıs kuvvetlerine karada ağır darbeler indirildi. Aynı yılın Ağustos ortalarında Limasol'a yürünerek civardaki kalelerden biri ele geçirilip yıkıldı. Ordu eylülde çeşitli ganimetlerle geri döndü. Bu yağma ve tahrip seferinden sonra ertesi yıl Memlûk ordusu Kıbrıs'ın fethi için sefere çıktı. 1426 Haziran başlarında Kıbrıs'a hareket eden Memlûk donanması Limasol kıyılarına asker çıkardı. Kıbrıs kuvvetleri mağlûp edildi, Lefkoşe alındı, Kıbrıs Kralı John esir edilerek Kahire'ye götürüldü. Kıbrıs böylece



Barsbay adına
Kahire'de
basılmış
829 (1426)
tarihli
altın sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 847)

Memlûkler'e bağlı bir ada haline geldi. Daha sonra Kahire'de esir olarak bulunan Kıbrıs kralı Venedik, Ceneviz ve Fransız konsüllerinin müdahaleleri sonucu yılda 200.000 düka fidye vermek ve Memlûkler'e bağlı kalmak şartıyla serbest bıraktı, Kıbrıs'a dönmeye de izin verildi.

Barsbay bu arada baş kaldıran Mekte şerifini de yenmiş (1424) ve bundan iki yıl sonra da Cidde Limanı'nın gelirlerini ele geçirmişti. Ardından vergi gelirlerini arttırmak için çalıştı ve tüccarları mallarını Mısır gümrüklerinden geçirmeye mecbur tuttu. Ayrıca Suriye ve Mısır tüccarlarının aldıkları Hint mallarına ihraç vergisi koydu. Oldukça müsrif olan Barsbay çektiği para sıkıntısı sebebiyle paranın değerini sürekli değiştirdi. Baharat ticaretini kendi tekeline aldığı gibi şeker imaline de inhisar koyarak üretimini sınırladı. Onun daha fazla gelir sağlamak amacıyla halkın zararına olarak girdiği bu teşebbüsler büyük memnuniyetsizliğe yol açtı. Halk ağır vergiler altında ezildi. 1428'den beri Suriye'ye yapılan seferler birbirini takip ederek sürmekteydi. Tüccarlarına ve Kahire'deki elçilerine yapılan kötü muamelelerin yanı sıra Kâbe'nin tezyini işine iştirak ettirilmemesi dolayısıyla da Barsbay'a kızgın olan Timur'un oğlu Şâhruh, onun sürekli mücadele içinde bulunduğu Akkoyunlular'ı destekledi. Dulkadir beyleri de baskılar karşısında ona savaş ilân ettiler. Ancak Akkoyunlu beyi Karayülük Osman Bey'in ölümü rakipleri karşısında onu üstün duruma getirdi. Barsbay Dulkadiroğulları'nı tekrar kendine bağladı. Öte yandan amansız düşmanı Canı Beg de Karayülük Osman Bey'in oğullarından biri tarafından öldürüldü. Bir kısım Akkoyunlu beyleri onun himayesi altına girdi. Ancak Barsbay bu başarılarının sonucunu göremeden 7 Haziran 1438'de hastalanarak öldü. Birçok hayratı bulunan Barsbay Mısır'da kendi adına bir medrese ile cami inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrizî, *el-Hıfâ*, II, 243-244; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XIV, 271, 282-304; XV, 106-111; Halil b. Şâhin, *Kitâbü Zübdetü keşfi'l-memâlik ve beyâni't-turuk ve'l-mesâlik* (nşr. Paul Ravaiss), Paris 1894, s. 138 vd.; Şehabeddin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihi-ne Toplu Bir Bakış", *TD*, sy. 25, İstanbul 1971, s. 25-28; K. Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517), Mısır'da Memlûk Devletinin Kuruluşu", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, VI, 517-520; M. Sobernheim, "Barsbay", *İA*, II, 317-318; G. Wiet, "Barsbây", *EI*² (İng.), I, 1053-1054.



K. YAŞAR KOPRMAN

BARSELONA

(bk. BERŞELÜNE).

BARTHOLD, Vasilij Viladimiroviç

(1869-1930)

Rus Türkolog ve şarkiyatçısı.

15 Kasım 1869'da Petrograd'da (St. Petersburg) doğdu. Aynı şehirdeki üniversitenin Doğu Dilleri Fakültesi'nde 1887-1891 yıllarında öğrenim gördü. 1891'de Almanya'ya gitti. Petrograd'da ünlü Arapça uzmanı Baron Viktor Romanoviç Rosen tarafından yetiştirilen Barthold, Almanya'da Halle Üniversitesi'nde Prof. A. Müller ile E. Meyer, Strassburg Üniversitesi'nde de Prof. Th. Nöldeke'nin derslerine devam etti. 1892'de Rusya'ya döndü, Türkistan'a giderek burada araştırma ve incelemeler yaptı. Adlarına tarihî kaynaklarda rastlanan birçok Türkistan şehir ve kasabalarının yerini buldu, buralarda yapılan hafriyata katıldı.

1896'da Petrograd Üniversitesi'ne doçent olarak tayin edildi. 1901'de Orta Asya İslâm ve Türk tarihi profesörlüğüne yükseltildi. 1910'da Petrograd İlimler Akademisi'ne muhabir üye, 1913'te de aslî üye seçildi. Daha sonra Rus İlimler Akademisi'ne üye oldu. Bu arada hocası Baron Rosen'in yönetiminde yayımlanan Rus Arkeoloji Kurumu Doğu Bölümü'nün yıllığını (*Zapiski Vostochnogo otdeleniya Russkogo Arkheologicheskogo obshchestva*) onun ölümünden sonra çıkarmaya devam etti (1908-1912). Ayrıca İslâm tarihine yakın ilgisi sebebiyle önce *Mir İslâma* (İslâm dünyası, 1912), sonra da *Musul'manskiî Mir* (Müslüman dünya, 1917) adlı dergileri çıkardıysa da bunların yayımı çok kısa sürdü.

Rus Arkeoloji Kurumu Doğu Bölümü'nün sekreterliği (1905-1913), sonra baş-

kanlığı (1918-1922), Orta ve Doğu Asya Araştırmaları Rus Komitesi sekreterliği (1903-1921), Asiatic Museum'a bağlı Müsteşrikler Komitesi'nin başkanlığı (1921-1930) ve 1925-1930 yılları arasında bu kurumun yıllığı (*Zapiski Kollegii Vostokovedov pri Aziatskom muzee Rossijskoî Akademii nauk*) ile ayrıca İran adlı derginin editörlüğü (1927-1929) gibi görevleri de üstlenen Barthold Avrupa'nın birçok ülkesinde araştırmalar yaptı, çeşitli üniversitelerde dersler verdi. Bu arada Dârülfünun'un davetlisi olarak 1926 yılında İstanbul'a geldi ve burada on iki konferans verdi. 19 Ağustos 1930'da Leningrad'da öldü.

Barthold, Rus İslâm araştırmaları ve Türkoloji dallarında büyük şöhrete sahip bir ilim adamıdır. Çeşitli sahalarda ortaya koyduğu irili ufaklı araştırmaların çokluğu onun verimliliğinin belirtisidir. Kitap ve yazılarının büyük bir kısmının Türkçe'ye çevrilmesi de, Barthold'un 1930'lu yıllarda Türkiye'de Türkiyat ve İslâm tarihi çalışmalarına tesiri olduğunu gösterir. 1917'den sonra Rusya'daki rejim değişikliğinde mevkiini muhafaza edebilmesi ve çalışmalarına büyük ölçüde destek bulması, onun Sovyet idaresi tarafından da Türk ve İslâm âlemi ile ilgili konularda iyi bir uzman olarak kabul edildiğini belli etmektedir.

Eserleri. Çeşitli kitap, makale ve *Encyclopaedia of Islam*'a yazdığı 247 maddeyle toplam 700'e yakın çalışması bulunan Barthold'un hayatta iken dokuz çalışması Batı dillerine, on sekizi de başta Türkçe olmak üzere Doğu dillerine çevrilmiştir. Kaleme aldığı ansiklopedi maddeleri, bibliyografik değerlendirmeler ve kısa notları dışında on dokuz önemli çalışması çoğu Almanca olmak üzere bizzat kendisi tarafından Batı dillerinde yayımlanmış, elliye yakın çalışması da ölümünden sonra çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Barthold'un 228'i ansiklopedi maddesi olmak üzere 511 çalışması bir külliyyat halinde yayımlanmış olup (Sochineniya, I-IX, Moscow 1963-1977) belli başlı eserlerinden bazıları şunlardır: 1. *Turkestan v epokhu mongol'skogo naşestvija* (I-II, St. Petersburg 1898-1900). Barthold'un doktora tezi olarak hazırladığı bu eser müellifin kaynaklara hâkimiyeti, sağlam metodu ve sağlıklı hükümleriyle yayımlandığında ilim âleminin dikkatini çekmişti. Bu sahada yapılan araştırmaların başında gelen eserin I. cildi İslâmî devir Türk tarihinin başlangıç dönemiyle ilgili temel kaynak ma-



Vasilij
Viladimiroviç
Barthold